

Status duchownego. Czy ksiądz jest pracownikiem biskupa?*

1. Kontekst zagadnienia – odpowiedzialność biskupów za przestępstwa podległych im duchownych

Rozważania na temat statusu duchownego¹ i jego podległości względem biskupa² należy usytuować w określonym kontekście, jakim jest możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności biskupa w związku ze szkodą wyrządzoną przez podległego mu duchownego. W ostatnim czasie zagadnienie to coraz częściej staje się przedmiotem zainteresowania w piśmiennictwie prawniczym – polskim³,

* Artykuł powstał w ramach realizacji projektu badawczego o nr 2019/33/B/HS5/02465 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

¹ W publikacji ograniczamy się do duchownych diecezjalnych, pomijając zagadnienie relacji między zakonikiem a przełożonym w specyficznym kontekście ślubu posłuszeństwa (zob. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022 [dalej: KPK], kan. 601). Zainteresowanych drugim wątkiem odsyłamy do obszernego dokumentu Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Instrukcja „Faciem tuam, Domine, requiram”. Posługa władzy i posłuszeństwo* [11.05.2008], Poznań 2008.

² W niniejszym opracowaniu zawsze chodzi o biskupa diecezjalnego w rozumieniu kan. 376 KPK.

³ Zob. M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność cywilna Kościoła katolickiego za molestowanie małoletnich przez księży (prawo USA i prawo polskie)*, „Przegląd Sądowy” 25 (2014), s. 7-18; E. Łętowska, *Odpowiedzialność Kościoła za szkody wyrządzone przez księży*, „Państwo i Prawo” 70 (2015), z. 3, s. 6-20; A. Głowacka, *Odpowiedzialność osób prawnych Kościoła katolickiego za czyny niedozwolone*, „Acta

i nie tylko⁴ – w kontekście odpowiedzialności za przestępstwa natury seksualnej. Nie zamierzamy jednak podejmować tematu odpowiedzialności, lecz skierujemy naszą uwagę ku podstawie ewentualnej odpowiedzialności, jaką jest podległość hierarchiczna duchownego względem biskupa diecezjalnego. Jaki jest zakres tej podległości? Czy rzeczywiście może ona być porównywana do relacji między pracodawcą a pracownikiem? Odpowiedzi na te pytania mogą mieć znaczenie w analizie art. 430 kodeksu cywilnego⁵, który to przepis często jest przywoływany jako podstawa odpowiedzialności biskupa za czyny zabronione, jakich dopuścił się podporządkowany mu duchowny.

Artykuł 430 k.c. brzmi: „Kto na własny rachunek powierza wykonanie czynności osobie, która przy wykonywaniu tej czynności podlega jego kierownictwu i ma obowiązek stosować się do jego wskazówek, ten jest odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną z winy tej osoby przy wykonywaniu powierzonej jej czynności”. Podstawową przesłanką odpowiedzialności zwierzchnika za szkodę wyrządzoną przez podwładnego, określonej w powyższym przepisie, jest istnienie pomiędzy powierzającym wykonanie czynności a sprawcą szkody stosunku zwierzchnictwa i podporządkowania, bowiem z jednej strony zachodzić musi kierownictwo, a z drugiej obowiązek stosowania się do wskazówek powierzającego czynność⁶. Najczęściej taka relacja zwierzchnictwa ma miejsce pomiędzy pracodawcą a pracownikiem, choć nie wszyscy przyjmują, iż art. 430 k.c. ma zastosowanie w przypadku szkody

Erasmiana Varia II” 9 (2015), s. 137–156, http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/65065/010_Glowacka_Aleksandra_Odpowiedzialnosc_osob_prawnych_Kosciola_katolickiego_za_czynyny_niedozwolone.pdf (12.01.2023); A. Sieczych, *Odpowiedzialność odszkodowawcza związków wyznaniowych za przestępstwa seksualne duchownych w USA i w Polsce (casus Kościoła katolickiego)*, „Państwo i Prawo” 72 (2017) z. 1, s. 65–77; P. Borecki, *Odpowiedzialność kościelnych osób prawnych za czyny pedofilskie duchownego – wyrok na miarę precedensu. Uwagi w sprawie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2020 r.*, sygn. II CSK 124/19, „Studia Prawa Publicznego” 8 (2020) nr 3, s. 33–52; P. Michowicz, *Aktualna linia orzecznicza w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej kościelnych osób prawnych za przestępstwa pedofilii osób duchownych i konsekrowanych*, „Zeszyty Prawnicze” 21 (2021) nr 4, s. 189–212; artykuły zebrane w publikacji: *(Nie)odpowiedzialność cywilnoprawna kościelnych osób prawnych za czyny niedozwolone popełnione przez osoby duchowne*, red. P. Sobczyk, Warszawa 2022.

4 Zob. np. M. Carnì, *La responsabilità civile della diocesi per i delitti commessi dai presbiteri. Profili canonistici e di diritto ecclesiastico*, Torino 2019.

5 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 16 poz. 93 ze zm. [dalej: k.c.].

6 Zob. W. Dubis, *Komentarz do art. 430 k.c.*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2008, s. 761, Nb 4.

wyrządzonej przez pracownika⁷, niemniej jednak większość doktryny, opierając się na orzecznictwie Sądu Najwyższego, taką możliwość dopuszcza⁸.

2. Duchowny pracownikiem biskupa?

Użycie w tytułowym pytaniu partykuły „czy” – „Czy ksiądz jest pracownikiem biskupa?” – niesie z sobą tę niedogodność, że można odpowiedzieć na nie jednym słowem – „nie”. Nie poprzestaniemy jednak na tak lakonicznej odpowiedzi, bowiem celem niniejszego artykułu jest dokonanie szerszej analizy relacji łączącej prezbitera diecezjalnego i jego zwierzchnika – biskupa.

Najpierw dokonajmy uzasadnienia przeczącej odpowiedzi na pytanie, czy ta relacja jest relacją pracowniczą.

Nie każdy człowiek wykonujący pracę w powszechnie przyjętym znaczeniu tego słowa, tj. „pracujący” fizycznie lub umysłowo, jest automatycznie pracownikiem w znaczeniu prawnym. Pojęcie pracownika ma ściśle określone znaczenie normatywne. Pracownikiem jest bowiem wyłącznie ta osoba, z którą nawiązany został stosunek pracy, niezależnie od podstawy jego nawiązania⁹. Stosunek pracy cechuje się elementami określonymi przez prawo – zwłaszcza art. 22 § 1 k.p.: „Przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz

7 A to ze względu na art. 120 § 1 kodeksu pracy: „W razie wyrządzenia przez pracownika przy wykonywaniu przez niego obowiązków pracowniczych szkody osobie trzeciej, zobowiązany do naprawienia szkody jest wyłącznie pracodawca” (Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, Dz. U. Nr 24 poz. 141 ze zm. [dalej: k.p.]). Przepis ten uznawany jest za *lex specialis*, która wyłącza stosowanie art. 430 k.c. w przypadku szkód wyrządzonych przez pracownika. Tak np. W. Dubis, *Komentarz do art. 430 k.c.*, s. 762, Nb 8; D. Walencik, *Odpowiedzialność przełożonych kościelnych za przestępstwa seksualne popełniane przez duchownych wobec osób niepełnoletnich w kontekście konstytucyjnej zasady autonomii i niezależności*, w: *Podstawy przeciwdziałania przestępczości oraz pomocy osobom pokrzywdzonym. Ujęcie komparatystyczne*, red. M. Poniatowski, Warszawa 2020, s. 193.

8 Zob. A. Wilk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza z tytułu szkód wyrządzonych przez cudze czyny zabronione o charakterze seksualnym*, Warszawa 2021, s. 227–230.

9 Taką podstawą może być: umowa o pracę, powołanie, mianowanie, wybór, spółdzielcza umowa o pracę. Zob. T. Kuczyński, *Pracownik*, w: *Encyklopedia prawa*, red. U. Kalina-Prasznic, Warszawa 2007, s. 607.

w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem¹⁰.

Wskazane w tym przepisie cechy trudno odnieść do duchownego pełniącego posługę duszpasterską w parafii (proboszcza, wikariusza)¹¹. Nie ma ani zgodnej woli stron nawiązania stosunku pracy, ani obowiązku świadczenia pracy w oznaczonym miejscu i czasie, tak iż pracownik stale (z reguły) rozpoczyna i kończy codzienną pracę – niemożliwe jest precyzyjne wskazanie konkretnego czasu, w którym duchowny rozpoczyna pracę, wykonuje ją i kończy. Brakuje także codziennego konkretyzowania obowiązków pracowniczych przez przełożonego poprzez zlecenie pracownikowi konkretnych zadań do wykonania w określonym terminie wraz z obowiązkiem stosowania się przezeń do wydawanych wskazówek. Raczej to duchowny samodzielnie decyduje o miejscu¹², czasie i formie pełniowanych zajęć. Nie podlega też na bieżąco kontroli jakości i terminowości wykonywanych zadań. W przypadku duchownego pełniącego posługę duszpasterską nie zostaje też spełniony istotny dla stosunku pracy wymóg wypłacania przez biskupa wynagrodzenia duchownemu, bowiem choć to biskup ma zatroszczyć się o zapewnienie duchownym godziwego utrzymania (kan. 384 KPK), nie on płaci im za świadczoną posługę duszpasterską¹³ (duchowni pełniący posługę w polskich parafiach utrzymują się z dobrowolnych ofiar wiernych, których w żaden sposób nie można przyrównać do jakiegokolwiek formy wynagrodzenia za wykonywaną pracę)¹⁴.

¹⁰ Zob. szerzej A. M. Świątkowski, *Komentarz do art. 22 k.p.*, w: A. M. Świątkowski, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 131–147.

¹¹ Oczywiście w formalnym stosunku pracy pozostają duchowni zatrudnieni w różnego rodzaju instytucjach kościelnych i świeckich: np. szkołach i innych jednostkach oświatowo-wychowawczych, wyższych uczelniach, podmiotach leczniczych, stowarzyszeniach, seminariach duchownych, kuriach diecezjalnych. Nie wyklucza to sytuacji, w której między biskupem (a ściślej diecezją, której organem jest biskup) a zatrudnionym duchownym istnieje prawdziwy stosunek pracy, niewyczerpujący jednak wszystkich łączących ich więzi wynikających z prawa kanonicznego. Zob. T. Stanisławski, *Formy zatrudnienia duchownego w instytucjach kościelnych po II wojnie światowej*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 21 (2018), s. 248–250; D. Walencik, *Kuria diecezjalna uczestnikiem powszechnego obrotu prawnego?*, „*Prawo Kanoniczne*” 62 (2019) nr 1, s. 42–44.

¹² W rozumieniu konkretnej lokalizacji, nie zaś określonego obszaru obejmującego parafię, do której został posłany duchowny.

¹³ Zob. L. Świto, *Charakter prawny posługi duszpasterskiej proboszczów i wikariuszy w parafiach rzymskokatolickich w świetle prawa polskiego*, „*Seminare*” 27 (2010), s. 42–43.

¹⁴ W dekrete Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych z 29 kwietnia 2000 roku o zgodności prawa partykularnego z prawem powszechnym podkreślono, że wynagrodzenie, o jakim mowa w kan. 281 KPK, nie może być postrzegane jako zapłata za wykonaną pracę na zasadach sprawiedliwości

Dlatego jak najbardziej uzasadnione jest oparte na orzecznictwie Sądu Najwyższego stwierdzenie, iż „specyfika czynności wykonywanych przez duchownego (posługi religijne) sprawia, że status prawny tych osób, ich hierarchiczne podporządkowanie, sprawowane władztwo kościelne jest zbliżone do statusu funkcjonariusza, a nie pracownika wykonującego pracę pod kierownictwem tylko w zakresie czasu, miejsca i sposobu jej świadczenia”¹⁵. Zatrudnienie duchownego do posług czysto religijnych nie ma więc charakteru pracowniczego. Nie jest też oparte na określonej w prawie polskim umowie cywilnoprawnej (umowa zlecenia, umowa o dzieło)¹⁶. Biorąc pod uwagę rozmaite aspekty sytuacji osób duchownych w polskim porządku prawnym (przepisy podatkowe, ubezpieczenie społeczne)¹⁷ i specyfikę duszpasterskiej posługi duchownych w świeckiej optyce prawa, słuszne jest jej określenie – dla celów prawa polskiego – jako umowa nienazwana¹⁸.

Niemożliwość umiejscowienia pracy duchownych w parafii w ramach określonego prawnie stosunku pracy nie oznacza, że między biskupem a duchownym nie istnieje stosunek zależności. Taka podległość hierarchiczna oczywiście istnieje, choć ma specyfikę kanoniczną, która nie zawsze da się wpisać w kategorie prawa państwowego. Dlatego nie można poprzestać na prostej odpowiedzi, iż duchowny nie jest pracownikiem biskupa. W kolejnym etapie spróbujemy zatem spojrzeć na relację między duchownym a biskupem w świetle prawa kanonicznego.

3. Podległość hierarchiczna duchownego

Pierwszorzędnym kryterium, które należy uwzględnić przy omawianiu relacji pomiędzy biskupem a podległymi mu duchownymi, jest włączenie prezbiterów

wymiennej, czyli stosownie do kryteriów wzajemności i proporcjonalności, dlatego różni się ono na przykład od pensji wypłacanej pracownikowi. Zob. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem*, 29.04.2000, „Communications” 32 (2000), s. 162–167. Tekst polski: Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Dekret o rekursie odnoszącym się do zgodności pomiędzy prawem partykularnym a normą kodeksową*, tłum. P. Lewandowski, w: P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce*, Lublin 2019, s. 299–307.

15 A. M. Świątkowski, *Komentarz do art. 22 k.p.*, s. 135, Nb 3.

16 Zob. L. Świto, *Charakter prawny posługi*, s. 47–50.

17 Zob. szerzej P. Stanisz, *Sytuacja prawna osób duchownych*, w: A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 289–313.

18 Zob. L. Świto, *Charakter prawny posługi*, s. 50.

diecezji w apostołską troskę i odpowiedzialność biskupa za dobro dusz¹⁹. Prezbiterzy nigdy nie działają na własną rękę, w sposób niezależny – działają zawsze wraz z biskupem, uczestnicząc w jego Chrystusowej posłudze²⁰. Tylko wyświęconego kapłana można w Kościele określać – w sensie właściwym i jednoznacznym – mianem „pasterz”, co oznacza uczestniczenie w posłudze biskupiej²¹.

Ta wspólnota biskupa i prezbiterów nie jest podyktowana tylko wymogami funkcjonalnymi i organizacyjnymi, potrzebą lepszej koordynacji działań w celu ich większej skuteczności. Wynika ona przede wszystkim z głębokich racji teologicznych, bowiem „zjednoczenie woli oraz intencji z biskupem pogłębia jedność z Chrystusem”²². Z racji eklezjologiczno-sakramentalnych nie można wyobrazić sobie prezbiterów (ani oni sami nie mogą pojąć siebie) bez odniesienia do biskupa²³.

„Tak jak Jezus okazywał swoją miłość apostołom, tak również biskup – ojciec rodziny, którą jest prezbiterium – poprzez którego Pan Jezus Chrystus, Najwyższy Kapłan, jest obecny pośród wiernych, wie, że jego obowiązkiem jest kierować *swą miłością i swą troską szczególnie do kapłanów oraz kandydatów do świętej posługi*”²⁴. Dlatego „w sprawowaniu swego urzędu biskup winien odnosić się do swoich kapłanów nie tyle jak ktoś zarządzający, ale przede wszystkim jak ojciec i przyjaciel”²⁵. W swoim odniesieniu do kapłanów biskup powinien przyjmować postawę ojca, „unikając dystansu lub stylu osobistego właściwego dla prostego pracodawcy”²⁶.

19 Zob. Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje. Tekst polski, nowe tłumaczenie*, Poznań 2012, nr 7; Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”*, Kielce 2005, nr 75.

20 Zob. kan. 519 KPK w odniesieniu do proboszczów. Warto zwrócić uwagę na poprawiony polski przekład tego kanonu, w którym zostało poprawnie uwydatnione to, że proboszcz działa „sub auctoritate Episcopi dioecesanis, cuius in partem ministerii Christi vocatus est”, to znaczy „jest powołany do uczestnictwa w jego [biskupa] Chrystusowej posłudze”, a nie „w posłudze Chrystusa”, jak w dawniejszym tłumaczeniu.

21 Zob. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów. Nowe wydanie*, Kraków 2013, nr 28.

22 Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów*, nr 75.

23 Zob. G. Ghirlanda, *Il sacramento dell'ordine e la vita dei chierici (cann. 1008-1054; 232-297)*, Roma 2019, s. 376.

24 Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów*, nr 75.

25 Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów*, nr 76.

26 Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, nr 107. Także z punktu widzenia prezbitera jego odniesienie do biskupa winno cechować się „synowską czcią i posłuszeństwem” (Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, nr 31).

Jedność święceń i posłannictwa domaga się hierarchicznej łączności prezbiterów ze stanem biskupim. Prezbiterzy są dla biskupów „koniecznymi pomocnikami i doradcami”, mają być przez nich uważani „za swych braci i przyjaciół”²⁷.

Użycie języka teologicznego w przywołanych fragmentach dokumentów kościelnych nie przekreśla prawnego charakteru więzi podległości prezbitera względem biskupa. Jednak zobowiązanie prawne zawsze ma stanowić naturalną konsekwencję komunii duchowej każdego z Bogiem, być inspirowane miłością oraz wynikać z Bożego ustanowienia Kościoła²⁸.

Przechodząc do regulacji o charakterze prawnym, na pierwszym miejscu trzeba przywołać kan. 273 KPK, otwierający rozdział poświęcony obowiązkom i prawom duchownych²⁹ i ustanawiający obowiązek posłuszeństwa biskupowi – a właściwie każdemu ordynariuszowi³⁰: „Duchowni mają szczególny obowiązek okazywania szacunku i posłuszeństwa papieżowi oraz każdy z nich – własnemu ordynariuszowi”. Obowiązek posłuszeństwa, czyli podporządkowania się poleceniom osoby obdarzonej władzą, w przypadku duchownych określony jest przymiotnikiem „szczególny” (*specialis*), który wskazuje, iż chodzi o coś więcej niż obowiązek posłuszeństwa spoczywający na każdym wiernym, o którym mowa w kan. 212 § 1 KPK³¹ – w przypadku duchownych obowiązek posłuszeństwa jest wzmocniony dodatkowo z nowego tytułu – przyjętych święceń i wejścia do struktury hierarchicznej Kościoła. Nawet gdyby podczas obrzędu święceń przyjmujący je nie składał szczególnego przyrzeczenia posłuszeństwa i tak byłby nim związany z powodów sakramentalnych i eklezjologicznych³². W zakres posłuszeństwa duchownych wchodzi także

27 Zob. Sobór Watykański II, Dekret *Presbyterorum ordinis*, nr 7.

28 Zob. Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów*, nr 76.

29 Umieszczenie kan. 273 na początku rozdziału przypisuje się osobistej decyzji Jana Pawła II podjętej w ostatniej fazie prac nad reformą kodeksu. Zdaniem komentatorów w oparciu o umiejscowienie kanonu nie można jednak wnioskować, że przepis ten cieszy się pierwszeństwem w stosunku do pozostałych kanonów regulujących obowiązki i prawa duchowieństwa, wpływając na ich interpretację. Zob. J. E. Lynch, *Komentarz do kan. 273*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, eds. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 344.

30 Pojęcie ordynariusza zdefiniowane jest w kan. 134 § 1 KPK.

31 „Kan. 212 – § 1. Wierni, świadomi własnej odpowiedzialności, obowiązani są z chrześcijańskim posłuszeństwem wypełniać to, co święci pasterze, jako reprezentanci Chrystusa, wyjaśniają jako nauczyciele wiary lub postanawiają jako kierujący Kościołem”.

32 Zob. G. Ghirlanda, *Il sacramento dell'ordine*, s. 378.

dyspozycyjność do przyjęcia i wiernego wypełnienia zadań powierzonych im przez własnego ordynariusza³³.

Zakres posłuszeństwa jest ograniczony do sfery objętej przepisami prawa kościelnego i dotyczy posługi ministerialnej oraz tego wszystkiego, co pozostaje w bezpośrednim z nią związku przedmiotowym. Inne sprawy, jak życie osobiste, a nawet duchowe, nie wchodzą w zakres objęty kanonicznym posłuszeństwem duchownego, lecz cieszą się zgodną z prawem autonomią³⁴. Biskup jest zobligowany do szanowania wolności swych prezbiterów, zwłaszcza w zakresie poszukiwania dróg i sposobów ewangelizacji, myślenia oraz wyrażania swojego zdania w sprawach, w których są kompetentni³⁵. Do zakresu autonomii należą np. zarządzanie własnym majątkiem, korzystanie z praw i wolności obywatelskich, organizowanie swego życia prywatnego – jednak z wyjątkiem ograniczeń ustanowionych w kan. 273–289. Pamiętać jednak należy, że owa autonomia – która jest szersza u wiernych świeckich i bardziej ograniczona w przypadku zakonników – nigdy nie może naruszać kościelnej wspólnoty. Nie może być też rozumiana w sensie indywidualistycznym i niesolidarnym względem dobra wspólnego, tak by stanowiła przeszkodę dla jedności Kościoła oraz pozostawała w sprzeczności z fundamentalnymi obowiązkami każdego wiernego³⁶.

Adresatem obowiązku posłuszeństwa, do jakiego są zobowiązani duchowni, jest – oprócz papieża – własny ordynariusz. Ordynariuszem „własnym” dla duchownego jest ten ordynariusz, który sprawuje wobec niego władzę wykonawczą na mocy pełnionego urzędu. Niekoniecznie musi być to zatem ordynariusz miejsca stałego lub tymczasowego zamieszkania³⁷ – np. dla duchownego, który legalnie przebywa poza własną diecezją, ordynariuszem własnym pozostaje jego biskup diecezjalny, a oprócz niego ma również innego ordynariusza (lub innych ordynariuszy),

³³ Zob. kan. 274 KPK.

³⁴ Zob. J. Hervada, *Komentarz do kan. 273–274, w: Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Warszawa 2023, s. 207.

³⁵ Zob. P. Twardowski, *Obowiązek duchownych okazywania szacunku i posłuszeństwa papieżowi i własnemu ordynariuszowi*, w: *Obowiązki i prawa duchownych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2018, s. 34. O instytucji inkardynacji zob. obszernie H. Stawniak, *Inkardynacja w misji Kościoła w porządku prawnym Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2013.

³⁶ Zob. kan. 208–223 KPK. Wyraża to zwłaszcza kan. 209 § 1: „Wierni obowiązani są – także we własnym sposobie działania – zachowywać zawsze wspólnotę z Kościołem”. Ów „własny sposób działania” odnosi się do zakresu autonomii każdego wiernego.

³⁷ Zob. kan. 107 § 1 KPK.

który także jest jego ordynariuszem „własnym”³⁸. Właściwym podmiotem posłuszeństwa jest zawsze biskup diecezjalny, obowiązek posłuszeństwa wobec innych ordynariuszy (wikariuszy generalnych i biskupich) jest uzasadniony tym, że stanowią oni *alter ego* biskupa.

Kanoniczny obowiązek posłuszeństwa i pełnej dyspozycyjności jest logiczną konsekwencją relacji polegającej na gotowości do całkowitego oddania się posłudze. Ta ogólna gotowość wyrażona przez przyjęcie święceń jest konkretyzowana poprzez inkardynację, która służy unormowaniu stosunku prawnego pomiędzy duchownym a jego przełożonym hierarchicznym, ponieważ wynika z niej „więź z biskupem w jedynym kapłaństwie, uczestniczenie w jego trosce o sprawy Kościoła, zaangażowanie w ewangeliczną troskę o Lud Boży w konkretnych warunkach historycznych i środowiskowych Kościoła lokalnego”³⁹.

Choć duchowni winni okazywać biskupowi posłuszeństwo, ten nie może w sposób arbitralny korzystać z władzy, którą posiada. Sprawuje bowiem władzę otrzymaną od Boga przez posługę Kościoła i władzę tę ma wykonywać w duchu służby Bogu i wszystkim wiernym, rządząc nimi jako dziećmi Bożymi. Posłuszeństwo okazywane biskupowi nie ma też charakteru bezwarunkowego. Nie wyczerpuje znamion kanonicznego przestępstwa nieposłuszeństwa odmowa zastosowania się do polecenia wydanego niezgodnie z prawem – kan. 1371 § 1 KPK stanowi bowiem, że przestępstwo ma miejsce wówczas, gdy ktoś – nie tylko duchowny – okazuje nieposłuszeństwo Stolicy Apostolskiej, ordynariuszowi lub przełożonemu, którzy zgodnie z prawem coś nakazują lub czegoś zakazują, i po upomnieniu trwa w nieposłuszeństwie. Wyrażenie „zgodnie z prawem” zakłada więc, że autor polecenia lub zakazu, wydając je, musi stosować się do przepisów prawa, i tylko wówczas może dane polecenie egzekwować.

Innym przejawem tego, że wymóg posłuszeństwa w Kościele nie jest posłuszeństwem „ślepy”, jest możliwość wniesienia rekursu hierarchicznego, czyli odwołania się od podjętej w formie poszczególnego dekretu⁴⁰ decyzji przełożonego – także biskupa diecezjalnego – do władzy wyższej. Rekurs można wnieść w sytuacji,

³⁸ Zob. C. Tammaro, *Ordinario propio*, w: *Diccionario General de Derecho Canónico*, obra dirigida y coordinada por J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, t. 5, Pamplona 2012, s. 827.

³⁹ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, 25.03.1992, nr 31; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, nr 35.

⁴⁰ Zob. kan. 48 KPK. Motywem rekursu może być także inercja przełożonego proszonego o wydanie decyzji – zob. kan. 57 § 1 i 2 KPK.

w której „ktoś twierdzi, że jest pokrzywdzony dekretem” (kan. 1737 § 1 KPK)⁴¹. Należy podkreślić, że powodem wniesienia rekursu nie jest wyłącznie podejrzenie nielegalności decyzji, od której ktoś się odwołuje, ale także subiektywne przekonanie duchownego (jednakowoż nie absurdałne, lecz oparte na jakiejś rozumnej argumentacji⁴²), że został decyzją przełożonego skrzywdzony, mimo że sama decyzja mogła zostać wydana legalnie. Rekurs może zostać wniesiony „z jakiegokolwiek słusznej przyczyny” – motywem może być zatem nie tylko bezprawność decyzji, ale także jej niedogodność dla tego, kto jest jej adresatem. Wniesienie rekursu oraz poprzedzająca je obligatoryjna prośba do autora dekretu o jego odwołanie lub poprawienie (kan. 1734 § 1 KPK) dają najpierw autorowi, a potem ewentualnie jego przełożonemu, możliwość ponownego rozważenia wszystkich racji i zmiany pierwotnie podjętej decyzji lub wycofania się z niej.

4. Nota wyjaśniająca Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych z 12 lutego 2004 roku

Wobec żądań odszkodowawczych za przestępstwa popełniane przez duchownych Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych opublikowała dnia 12 lutego 2004 roku notę wyjaśniającą na temat zakresu odpowiedzialności kanonicznej biskupów diecezjalnych w stosunku do duchownych inkardynowanych do diecezji lub wypełniających w niej posługę duszpasterską⁴³. Dokument ten nie ma charakteru interpretacji autentycznej, o której mowa w kan. 16 § 1 KPK – nie dotyczy bowiem konkretnej ustawy, której brzmienie rodzi wątpliwości, i nie został promulgowany w formie ustawy⁴⁴. Jego publikacja jest natomiast jednym ze sposobów wykonywania przez tę dykasterię funkcji doradczej, i mimo że nota nie ma mocy wiążącej właściwej ustawom, wyraża oficjalne stanowisko Kościoła w przedmiotowej sprawie⁴⁵.

⁴¹ Podobne jest brzmienie kan. 1733 § 1 KPK: gdy ktoś uważa się za pokrzywdzonego dekretem.

⁴² Zob. G. Leszczyński, *Kościelna procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Warszawa 2008, s. 80–81.

⁴³ Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Nota esplicativa. Elementi per configurare l'ambito di responsabilità canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero*, „Communications” 36 (2004), s. 33–38.

⁴⁴ Zob. M. Carnì, *La responsabilità civile*, s. 84.

⁴⁵ Zob. J. I. Arrieta Ochoa de Chinchetru, *Papieska Rada do spraw Interpretacji Tekstów Prawnych*, w: *25-lecie promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Obowiązki i stosowanie w Polsce*, red. J. Krukowski, Z. Tracz, Łódź 2009, s. 55–56.

W dokumencie, po przedstawieniu kilku przesłanek natury eklezjologicznej, podkreśla się, że więź podporządkowania duchownego swemu ordynariuszowi jest ograniczona do wykonywania posługi kościelnej, a ta nie jest pełnieniem obowiązków pracowniczych. Ksiądz diecezjalny nie jest jedynie biernym wykonawcą poleceń biskupa, ale cieszy się zarówno prawem do własnej inicjatywy, jak i słuszną autonomią w wykonywaniu posługi ministerialnej. Relacji biskup – duchowny nie można porównywać ani do stosunku podległości hierarchicznej w odniesieniu do przełożonego, tak jak jest ona rozumiana na forum prawa świeckiego, ani do relacji zachodzącej między pracodawcą a pracownikiem wykonującym pracę podporządkowaną (dawniej zwaną najemną), czyli wykonywaną pod kierownictwem pracodawcy i na jego rzecz. Biskup, choć jest przełożonym hierarchicznym duchownego, nie jest jednak „właścicielem zakładu” (*padrone*), w którym duchowny pracuje. Biskup nie może „zwolnić” duchownego z pracy, tak jak może to uczynić pracodawca w stosunku do pracownika, który nie wypełnia jego poleceń. Powody pozbawienia urzędu kościelnego oraz wydalenia ze stanu duchownego są wyraźnie określone w prawie i nie zależą od uznaniowej decyzji biskupa. Wyraźnie podkreśla się w nocie, że duchowny „nie pracuje dla biskupa”. Dlatego biskup diecezjalny nie odpowiada prawnie za działania i inicjatywy podjęte w zakresie autonomii prezbitera, nawet gdyby wiązały się one z naruszeniem prawa. Biskup nie ma ani podstaw prawnych, ani obowiązku, ani realnej możliwości sprawowania kontroli nad całym życiem prezbitera. Możliwości prawne pełnienia nadzoru ograniczone są do sfery posługi ministerialnej kapłana (sprawowanie sakramentów, głoszenie słowa, pełnienie urzędów i funkcji kościelnych) oraz do obowiązków wynikających ze statusu duchownego, określonych w kan. 273–289. Nie ma mowy o nadzorze czy kontroli obejmującej całość życia prezbitera. W dokumencie Papieskiej Rady przypomina się, że także w świeckich porządkach prawnych istnieją takie formy podporządkowania hierarchicznego – przywołuje się zasadę subordynacji w wojsku czy w administracji publicznej – w których przełożony nie jest obciążany odpowiedzialnością za szkody wyrządzone przez podwładnego.

Natomiast biskup mógłby ewentualnie ponosić odpowiedzialność prawną w tym, co dotyczy jego własnego obowiązku nadzoru względem duchownego, o ile zostałyby zweryfikowana jedna z dwóch przesłanek: niezastosowanie środków, które w tej materii daje biskupowi prawo kanoniczne w zakresie jego odpowiedzialności za prezbiterów⁴⁶ albo brak należytej reakcji na naganne lub wręcz przestępcze czyny

46 „Biskup diecezjalny powinien otoczyć szczególną troską prezbiterów, wysłuchiwać ich jako pomocników i doradców, stać na straży przysługujących im uprawnień i troszczyć się o to, aby wypełniali

duchownego. Przypomina się jednak w cytowanym dokumencie, że funkcja nadzoru, jaką biskup sprawuje względem podległych mu duchownych, nie ma charakteru absolutnej i autorytarnej kontroli nad całością życia prezbitera. W konkluzji noty stwierdza się więc: „Papieska Rada stoi zatem na stanowisku, że biskup diecezjalny w ogólności, jak również w szczególności, w przypadku przestępstwa pedofilii popełnionego przez duchownego inkardynowanego do jego diecezji, nie ponosi żadnej odpowiedzialności prawnej opartej na zachodzącym między nimi stosunku podległości kanonicznej. Czyn przestępny duchownego i jego następstwa karne – a także ewentualne naprawienie szkód – mają być przypisane duchownemu, który popełnił przestępstwo, nie zaś biskupowi czy diecezji, której [biskup] jest przedstawicielem prawnym”.

Choć zasadniczym przedmiotem dokumentu jest kwestia odpowiedzialności biskupa za czyny podległego mu duchowieństwa, podstawy tej odpowiedzialności (lub jej braku) nie należy upatrywać w samej tylko relacji podporządkowania duchownych swemu biskupowi. W komentarzach do noty Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych podkreśla się autonomię działania duchownego oraz jego prawo do prywatności, które w kanonicznym porządku prawnym jest uznawane za podstawowe prawo każdego wiernego⁴⁷, i w którą to sferę biskup diecezjalny nie jest władny ingerować. Do tego stopnia, jak uważa jedna z autorek, że gdyby bezpodstawnie naruszył sferę prywatności duchownego, sam popełniłby przestępstwo nadużycia władzy, o którym mowa w kan. 1378 § 1 KPK⁴⁸.

Silne akcentowanie prywatności duchownego, do której nie ma dostępu nawet biskup, może być odbierane z pewnym zdziwieniem. Wszak w dyskursie dotyczącym życia duchowego podkreśla się coś zupełnie przeciwnego – kapłan, który w całości powierza się Chrystusowi, odpowiadając na Jego powołanie, świadomie rezygnuje z życia prywatnego, nie jest pracownikiem, który na wypełnienie

właściwe ich stanowi obowiązki i mieli do dyspozycji środki oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego; jego troską ma być również zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki socjalnej, zgodnie z przepisami prawa” (kan. 384 KPK).

⁴⁷ „Nikomu nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które posiada inna osoba, ani też nie wolno naruszać prawa żadnej osoby do ochrony własnej intymności” (kan. 220 KPK).

⁴⁸ Zob. M. Cozzolino, *Profili di responsabilità del vescovo nei confronti di minori vittime di abusi sessuali imputati a sacerdoti*, w: *Sovranità della Chiesa e giurisdizione dello Stato*, a cura di G. Dalla Torre, P. Lillo, Torino 2008, s. 332–334.

powierzonych mu zadań poświęca określony czas, poza którym funkcjonowałby już wyłącznie w sferze prywatnej⁴⁹.

Wydaje się, że wskazania odnoszące się do życia duchowego nie przekreślają prawnie rozumianej autonomii i prawa do prywatności kapłana, którym ze sprawiedliwości winien się cieszyć jak każdy wierny i każdy człowiek. Wielokrotnie przywoływane *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów* uznaje wszak, że w życiu każdego kapłana, oprócz czasu, w którym wykonuje swoje obowiązki, jest też czas, którym swobodnie dysponuje⁵⁰. Prawo kanoniczne uznaje także, iż duchownym przysługuje korzystanie z należnego i wystarczającego corocznego urlopu⁵¹. Nie oznacza to, że w owym prywatnym czasie przestaje być kapłanem i zwolniony jest z przestrzegania obowiązków swego stanu oraz zachowywania wymogów natury moralnej czy ascetycznej. Jednak słuszne jest podkreślenie tego, że prawo do prywatności przysługuje także duchownym, a biskup winien to prawo respektować. W oparciu o przepisy prawa kanonicznego – zarówno kodeksu prawa kanonicznego, jak i te pozakodeksowe – nie można sformułować tezy, że biskup ma możliwość, prawo i obowiązek kompleksowego czuwania nad zachowaniem podległych mu duchownych, zwłaszcza w tym, co nie należy do ich ministerialnej posługi⁵². Biskup nie pełni zatem żadnej funkcji „gwarancyjnej” (*posizione di garanzia*) w stosunku do księży jego diecezji⁵³. Stąd nie można przypisywać mu odpowiedzialności opartej na stosunku zależności hierarchicznej.

Wypada zaznaczyć, że to, iż biskup nie może sprawować zupełnej kontroli nad duchownym i nie powinien ingerować w jego sferę prywatną, nie zwalnia – ani biskupa z obowiązku, ani duchownego z podporządkowania się mu – z weryfikowania

49 „Nierzadko obserwuje się, także u niektórych kapłanów, wpływ mentalności, która błędnie zmierza do redukcji posługi kapłańskiej do samych aspektów funkcjonalnych. «Praca» kapłańska, wypełnianie poszczególnych posług i zapewnienie niektórych wyników działania miałyby stanowić całość życia kapłana. Jednak nie wykonuje on jedynie «pracy», po której zakończeniu byłby wolny i mógłby robić, cokolwiek zechce” (Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, nr 55).

50 Zob. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, nr 94.

51 Zob. kan. 283 § 2, 410, 533 § 2, 550 § 3 KPK. Zob. też Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, nr 101, gdzie padają słowa: „należy starannie unikać niebezpieczeństwa polegającego na traktowaniu tych okresów jako czasu tylko wakacyjnego lub domaganiu się go jako prawa”.

52 Zob. M. Carnì, *La responsabilità civile*, s. 82.

53 Zob. L. Eusebi, *Responsabilità morale e giuridica del governo ecclesiale*, w: *Responsabilità ecclesiale, corresponsabilità e rappresentanza*, a cura di P. Gherri, Città del Vaticano 2010, s. 85–86.

tego, czy prezbiter (także w zakresie swego życia prywatnego) postępuje zgodnie z obowiązkami stanu duchownego i nie dopuszcza się nadużyć w tej dziedzinie. Na tę powinność ustawodawca kościelny kładzie nacisk w odniesieniu do obowiązku celibatu i wstrzemięźliwości, upoważniając biskupa w kan. 277 § 3 KPK do wydawania w tej dziedzinie szczegółowych przepisów i oceniania w poszczególnych przypadkach tego, w jaki sposób duchowny wywiązuje się ze swych obowiązków. Nie można zatem, zasłaniając się prawem do prywatności, negocjować prawa biskupa do korygowania i sankcjonowania ewentualnych uchybień w tym zakresie⁵⁴.

Nota Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych była krytykowana w literaturze prawniczej. Zarzuty wobec tego dokumentu – formułowane zwłaszcza przez przedstawicieli prawa świeckiego – koncentrowały się wokół tego, że został on sporządzony *ad hoc*, w celu obrony Kościoła przed roszczeniami odszkodowawczymi, a Kościół, stanowczo stwierdzając brak wszelkiej analogii między relacją biskup-prezbiter a relacją pracodawca-pracownik, chce uchronić biskupów od odpowiedzialności za szkody wyrządzone w wyniku przestępstw duchownych⁵⁵. Przedkładanie formalnego elementu interpretacyjnego nad istotę sprawy – skoro ksiądz nie jest pracownikiem biskupa, ten nie ponosi żadnej odpowiedzialności za działania duchownych – uznaje się za gwałt na zasadach prawa, by nie mówić już o zasadach moralnych⁵⁶.

Czy podnoszona krytyka jest słuszna? Trzeba powiedzieć, że obarczanie odpowiedzialnością przełożonego za szkody wyrządzone przez podwładnego, niezależnie od istnienia winy własnej zwierzchnika, nie jest przyjmowane bez zastrzeżeń

⁵⁴ Te uprawnienia kontrolne biskupa są potwierdzone także w pewien sposób przez przepisy kan. 1339 § 1 i 2 KPK, które dają biskupowi prawo do upomnienia tego, kto znajduje się w sytuacji stwarzającej bardzo łatwą okazję popełnienia przestępstwa, oraz udzielenia nagany temu, kogo postępowanie powoduje zgorzenie lub poważne naruszenie porządku. Należy pokreślić, że chodzi o możliwość reagowania jeszcze zanim doszło do przestępstwa, a nie tylko o karanie za już popełnione przestępstwo. Dlatego nie można zgodzić się z opinią, jakoby wskazanie kan. 384 KPK, że biskup ma troszczyć się o to, aby duchowni wypełniali obowiązki właściwe ich stanowi, upoważnia biskupa jedynie do „oceny” zachowań księży, a nie do sprawowania nad nimi „kontroli”. W dokumencie Papieskiej Rady nie mówi się o niemożliwości sprawowania kontroli w ogóle, ale o niemożliwości drobiazgowego i pełnego kontrolowania duchownego przez biskupa.

⁵⁵ Zob. M. Carnì, *La responsabilità civile*, s. 89.

⁵⁶ Zob. P. Consorti, *La responsabilità della gerarchia ecclesiastica nel caso degli abusi sessuali commessi dai chierici, fra diritto canonico e diritti statuali*, „Stato, Chiese e pluralismo confessionale. Rivista telematica” (2013) nr 17, s. 16. Krytycznie na temat odrzucenia w dokumencie Papieskiej Rady odpowiedzialności diecezji wypowiada się również Javier Ferrer Ortiz. Zob. J. Ferrer Ortiz, *La responsabilidad civil de la diócesis por los actos de sus clérigos*, „Ius Canonicum” 45 (2005), s. 576–577.

także w piśmiennictwie polskim. Podnosi się np. to, czy mogą być uznane za podwładnych w rozumieniu art. 430 k.c. osoby, które przy wykonywaniu powierzonych im czynności wykazują duży stopień niezależności i samodzielności, jak np. nauczyciele akademicy, lekarze, przedstawiciele wolnych zawodów? Czy o tych kategoriach osób, nawet jeśli są organizacyjnie podporządkowane, można powiedzieć, że podczas wykonywania zawodu muszą stosować się ściśle do wskazań przełożonego?⁵⁷ Uznaje się wprawdzie, stosując rozszerzoną interpretację art. 430 k.c., że do ponoszenia odpowiedzialności wystarcza podporządkowanie ogólnooorganizacyjne i możliwość wydawania przez przełożonego jedynie ogólnych dyrektyw wyznaczających kierunek działania podwładnego,⁵⁸ jednak stanowisko to nie jest przyjmowane bezkrytycznie⁵⁹.

Odrzucenie w nocie Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych twierdzenia, iż pomiędzy duchownym a biskupem zachodzi relacja analogiczna do stosunku pracy nie oznacza, że Kościół odzępuje się od odpowiedzialności biskupów w tej dziedzinie. Możliwość obarczenia taką odpowiedzialnością istnieje, ale ma ona inną podstawę prawną niż sam tylko stosunek zwierzchnictwa i podległości. W przypadku biskupów można mówić nie o odpowiedzialności obiektywnej, czyli takiej, którą ponosi się na zasadzie ryzyka (kto z pracy podwładnego odnosi korzyść, ten ponosi ryzyko wyrządzanych przezeń szkód) i w której nie trzeba dowodzić winy własnej⁶⁰ (wystarczy sam fakt bycia zwierzchnikiem tego, kto dopuścił się przestępstwa), lecz o odpowiedzialności o charakterze subiektywnym. Biskup ponosi ją wtedy, gdy sam dopuszcza się bezprawnych działań lub zaniechań, jeżeli pozostają one w związku przyczynowym z przestępstwem popełnionym przez jego podwładnego⁶¹.

⁵⁷ O odmiennych stanowiskach w tej kwestii zob. A. Wilk, *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, s. 184–187.

⁵⁸ Zob. P. Machnikowski, *Odpowiedzialność za podwładnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 308 (2009) nr 3161, s. 368–370, <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/103881/edition/99014> (12.01.2023).

⁵⁹ Zob. np. W. Bendza, *Stosunek podporządkowania w rozumieniu art. 430 k.c.*, „Przegląd Prawa Handlowego” 25 (2016) nr 6, s. 25–29. Zob. także J. M. Kondek, *W sprawie wykładni pojęcia „przy wykonywaniu czynności” na gruncie art. 430 k.c.*, „Forum Prawnicze” (2019) nr 1, s. 17–37.

⁶⁰ Zob. P. Michowicz, *Pozakanoniczna odpowiedzialność wyższego przełożonego zakonnego. Analiza problematyki w odniesieniu do polskiego ustawodawstwa i orzecznictwa*, Kraków 2019, s. 173–182.

⁶¹ Zob. P. Majer, *Odpowiedzialność kanoniczno-prawna przełożonych kościelnych w przypadku przestępstw seksualnych duchownych wobec małoletnich*, w: *Wykorzystywanie seksualne osób małoletnich. Ujęcie interdyscyplinarne. Część 1*, red. M. Cholewa, P. Studnicki, Kraków 2021, s. 298–302.

Relacja zachodząca między biskupem a podległym mu duchownym nie jest relacją między pracodawcą a pracownikiem, ale jest regulowana przepisami prawa kanonicznego osadzonymi na eklezjologicznych zasadach kształtujących stosunek biskupa do jego prezbiterium oraz relację podległości hierarchicznej duchownego wobec biskupa. Podległość ta nie wyklucza jednak autonomii działania i prawa do kształtowania posługi duszpasterskiej zgodnie z własnymi inicjatywami duchownego. Nie pozbawia go również sfery prywatności, toteż biskup winien ją respektować. Zakres kontroli, jaką sprawuje biskup nad życiem duchownych i kierownictwa nad realizowanymi przez nich czynnościami, nie ma nieograniczonego charakteru. Dlatego stosunek pracy nie może być podstawą ewentualnej odpowiedzialności biskupa za czyny niedozwolone popełnione przez podległego mu duchownego.

ABSTRACT

Status of the clergy. Is a priest an employee of the bishop?

The author analyzes the provisions of canon law shaping the relationship between the bishop and his subordinate clergy. The author comes to the conclusion that this relationship in various aspects does not meet the legal regulations about an employment relationship under Polish law. The bishop-presbyter relationship is different than the regulations known in secular law and belongs to the sphere of autonomy of the Church. Based on the provisions of canon law, it is also impossible to formulate and defend the thesis that the bishop has the ability, right and duty to comprehensively, comprehensively supervise the behavior of the clergy under his authority, especially in what is not part of their ministerial ministry.

Keywords: bishop, presbyter, obedience, employment relationship, hierarchical subordination

ABSTRAKT

Status duchownego. Czy ksiądz jest pracownikiem biskupa?

Autor dokonuje analizy przepisów prawa kanonicznego kształtujących stosunki między biskupem a podległymi mu duchownymi. Dochodzi do wniosku, że relacja ta w różnych aspektach nie spełnia przesłanek prawnych stosunku pracy w świetle prawa polskiego. Stosunek biskup–prezbiterzy wymyka się regulacjom znanym w prawie świeckim i należy do sfery autonomii Kościoła. W oparciu o przepisy prawa kanonicznego nie można również sformułować tezy, że biskup ma możliwość, prawo i obowiązek kompleksowego czuwania nad zachowaniem podległych mu duchownych, zwłaszcza w tym, co nie należy do ich ministerialnej posługi.

Słowa kluczowe: biskup, prezbiter, posłuszeństwo, stosunek pracy, podporządkowanie hierarchiczne

BIBLIOGRAFIA

1. Arrieta Ochoa de Chinchetru J. I., *Papieska Rada do spraw Interpretacji Tekstów Prawnych*, w: *25-lecie promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego. Obowiązki i stosowanie w Polsce*, red. J. Krukowski, Z. Tracz, Łódź 2009, s. 45–58.
2. Bendza W., *Stosunek podporządkowania w rozumieniu art. 430 k.c.*, „Przegląd Prawa Handlowego” 25 (2016) nr 6, s. 25–29.
3. Borecki. P., *Odpowiedzialność kościelnych osób prawnych za czyny pedofilskie duchownego – wyrok na miarę precedensu. Uwagi w sprawie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 2020 r., sygn. II CSK 124/19*, „Studia Prawa Publicznego” 8 (2020) nr 3, s. 33–52.
4. Carnì M., *La responsabilità civile della diocesi per i delitti commessi dai presbiteri. Profili canonistici e di diritto ecclesiastico*, Torino 2019.
5. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022.
6. Consorti P., *La responsabilità della gerarchia ecclesiastica nel caso degli abusi sessuali commessi dai chierici, fra diritto canonico e diritti statuali*, „Stato, Chiese e pluralismo confessionale. Rivista telematica” (2013) nr 17.

7. Cozzolino M., *Profili di responsabilità del vescovo nei confronti di minori vittime di abusi sessuali imputati a sacerdoti*, w: *Sovranità della Chiesa e giurisdizione dello Stato*, a cura di G. Dalla Torre, P. Lillo, Torino 2008, s. 305–359.
8. Eusebi L., *Responsabilità morale e giuridica del governo ecclesiale*, w: *Responsabilità ecclesiale, corresponsabilità e rappresentanza*, a cura di P. Gherri, Città del Vaticano 2010, s. 83–104.
9. Ferrer Ortiz J., *La responsabilidad civil de la diócesis por los actos de sus clérigos*, „*Ius Canonicum*” 45 (2005), s. 557–608.
10. Ghirlanda G., *Il sacramento dell'ordine e la vita dei chierici (Cann. 1008–1054; 232–297)*, Roma 2019.
11. Głowacka A., *Odpowiedzialność osób prawnych Kościoła katolickiego za czyny niedozwolone*, „*Acta Erasiana. Varia II*” 9 (2015), s. 137–156, http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/65065/010_Glowacka_Aleksandra_Odpowiedzialnosc_osob_prawnych_Kosciola_katolickiego_za_czyny_niedozwolone.pdf (12.01.2023).
12. Hervada J., *Komentarz do kan. 273–274*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Warszawa 2023, s. 207–208.
13. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Pastores dabo vobis*, 25.03.1992, „*L'Osservatore Romano*” wyd. pol. 13 (1992) nr 3–4, s. 4–63.
14. *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2008.
15. Kondek J. M., *W sprawie wykładni pojęcia „przy wykonywaniu czynności” na gruncie art. 430 k.c.*, „*Forum Prawnicze*” (2019) nr 1, s. 17–37.
16. Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”*, Kielce 2005.
17. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów. Nowe wydanie*, Kraków 2013.
18. Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Instrukcja „Faciem tuam, Domine, requiram”. Posługa władzy i posłuszeństwo*, Poznań 2008.
19. Kuczyński T., *Pracownik*, w: *Encyklopedia prawa*, red. U. Kalina-Prasznic, Warszawa 2007, s. 607.
20. Leszczyński G., *Kościelna procedura administracyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Warszawa 2008.
21. Lynch J. E., *Komentarz do kan. 273*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, eds. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 344.
22. Łętowska E., *Odpowiedzialność Kościoła za szkody wyrządzone przez księży*, „*Państwo i Prawo*” 70 (2015) z. 3, s. 6–20.

23. Machnikowski P., *Odpowiedzialność za podwładnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 308 (2009) nr 3161, s. 359–375, <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/103881/edition/99014> (12.01.2023).
24. Majer P., *Odpowiedzialność kanoniczno-prawna przełożonych kościelnych w przypadku przestępstw seksualnych duchownych wobec małoletnich*, w: *Wykorzystywanie seksualne osób małoletnich. Ujęcie interdyscyplinarne. Część I*, red. M. Cholewa, P. Studnicki, Kraków 2021, s. 295–330.
25. Michowicz P., *Aktualna linia orzecznicza w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej kościelnych osób prawnych za przestępstwa pedofilii osób duchownych i konsekrowanych*, „Zeszyty Prawnicze” 21 (2021) nr 4, s. 189–212.
26. Michowicz P., *Pozakanoniczna odpowiedzialność wyższego przełożonego zakonnego. Analiza problematyki w odniesieniu do polskiego ustawodawstwa i orzecznictwa*, Kraków 2019.
27. Nesterowicz M., *Odpowiedzialność cywilna Kościoła katolickiego za molestowanie małoletnich przez księży (prawo USA i prawo polskie)*, „Przegląd Sądowy” 25 (2014), s. 7–18.
28. *(Nie)odpowiedzialność cywilnoprawna kościelnych osób prawnych za czyny niedozwolone popełnione przez osoby duchowne*, red. P. Sobczyk, Warszawa 2022.
29. Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Nota esplicativa. Elementi per configurare l'ambito di responsabilità canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero*, 12.02.2004, „Communicationes” 36 (2004), s. 33–38.
30. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem*, 29.04.2000, „Communicationes” 32 (2000), s. 162–167. Tekst polski: Papięska Rada ds. Tekstów Prawnych, *Dekret o rekursie odnoszącym się do zgodności pomiędzy prawem partykularnym a normą kodeksową*, tłum. P. Lewandowski, w: P. Lewandowski, *Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce*, Lublin 2019, s. 299–307.
31. Siecznych A., *Odpowiedzialność odszkodowawcza związków wyznaniowych za przestępstwa seksualne duchownych w USA i w Polsce (casus Kościoła katolickiego)*, „Państwo i Prawo” 72 (2017) z. 1, s. 65–77.
32. Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu prezbiterów Presbyterorum ordinis*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski, nowe tłumaczenie*, Poznań 2012, s. 478–508.
33. Stanisławski T., *Formy zatrudnienia duchownego w instytucjach kościelnych po II wojnie światowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 21 (2018), s. 239–254.

34. Stanisz P., *Sytuacja prawna osób duchownych*, w: A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 289–313.
35. Stawniak H., *Inkardynacja w misji Kościoła w porządku prawnym Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2013.
36. Świątkowski A. M., *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2018.
37. Świto L., *Charakter prawny posługi duszpasterskiej proboszczów i wikariuszy w parafiach rzymskokatolickich w świetle prawa polskiego*, „Seminare” 27 (2010), s. 41–50.
38. Tammaro C., *Ordinario propio*, w: *Diccionario General de Derecho Canónico*, obra dirigida y coordinada por J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, t. 5, Pamplona 2012, s. 825–827.
39. Twardowski P., *Obowiązek duchownych okazywania szacunku i posłuszeństwa papieżowi i własnemu ordynariuszowi*, w: *Obowiązki i prawa duchownych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2018, s. 9–40.
40. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz. U. Nr 16 poz. 93 ze zm.
41. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, Dz. U. Nr 24 poz. 141 ze zm.
42. Walencik D., *Kuria diecezjalna uczestnikiem powszechnego obrotu prawnego?*, „Prawo Kanoniczne” 62 (2019) nr 1, s. 25–51.
43. Walencik D., *Odpowiedzialność przełożonych kościelnych za przestępstwa seksualne popełniane przez duchownych wobec osób niepełnoletnich w kontekście konstytucyjnej zasady autonomii i niezależności*, w: *Podstawy przeciwdziałania przestępczości oraz pomocy osobom pokrzywdzonym. Ujęcie komparatystyczne*, red. M. Poniatowski, Warszawa 2020, s. 163–202.
44. Wilk A., *Odpowiedzialność odszkodowawcza z tytułu szkód wyrządzonych przez cudze czyny zabronione o charakterze seksualnym*, Warszawa 2021.